

การนำแนวทางการศึกษาของต่างประเทศมาใช้ก่อนการปฏิรูปการศึกษา

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและ
พัฒนาการต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ประเทศใดก็ตามถ้าประชาชนมีการศึกษาดี การพัฒนาประเทศ
ย่อมเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาก็ย่อมจะมีระบบระเบียบในการจัดการ
ศึกษาเพื่อให้เหมาะสมกับประเทศของตนเอง และการจัดการศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้
การศึกษาของประเทศอื่นด้วย เนื่องจาก "เรามีความจำเป็นคู่รัฐข้างเคียงบ้าง เพื่อทุกสิ่ง
ทุกอย่างจะได้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม"¹

การศึกษาสอนให้คนมีเหตุผลและเชื่อในเหตุผล คนที่จะยอมรับในเหตุผลดังกล่าว
จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะ ซึ่งกระบวนการชี้แนะ คือ การศึกษานั้นเอง นอกจากนี้การศึกษา
ยังเป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณกาลไม่ว่าจะเป็นการศึกษา
แบบอ้อม (INFORMAL EDUCATION) หรือแม้แต่ในการศึกษาในระบบโรงเรียน (NON-
FORMAL EDUCATION) ซึ่งเกิดก่อนการศึกษาในระบบโรงเรียน (FORMAL EDUCATION)
การจัดการศึกษาของทุกประเทศต่างมุ่งเน้นที่จะพัฒนาพลเมืองในประเทศให้มีคุณภาพและ
ประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสนองตอบความต้องการของบุคคล และสังคมอันจะนำมาซึ่งการ
พัฒนาประเทศให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นหลายประเทศต่างพยายามที่จะคิดค้นระบบการ
จัดการศึกษาของตนเองขึ้น หรือพยายามที่จะแสวงหาการจัดการศึกษาของประเทศอื่นนำมา
ปรับปรุง ดัดแปลงใช้ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม แนวนโยบายของประเทศ รวมทั้งฐานะทาง
เศรษฐกิจของตนเอง ประเทศไทยซึ่งนับว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์การศึกษาอันยาว
นาน บันทึกประวัติศาสตร์จีนยังได้กล่าวถึงการศึกษาของประเทศไทยว่า "...ไทยเป็นชนชาติ
โบราณที่มีการศึกษาดิชาตินิ่ง บ้านเมืองมีความเจริญมาก มีการจัดระเบียบการปกครอง

¹ศุภนิศย์ วัฒนธาดา, พื้นฐานการศึกษาไทย. (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์
เทียนวัฒนา, 2520), หน้า 48.

ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ มีการอบรมและถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลัง..."³ หลักฐานที่นักประวัติศาสตร์จีนนำมาอ้างอิงถึงการศึกษาของชนชาติไทยว่าดีนั้น เป็นเพราะว่าคนไทยในสมัยนั้นมีการจัดระเบียบการปกครอง ตลอดจนการอบรมสั่งสอน ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้แก่ชนรุ่นหลัง ๆ อีกด้วย ถึงแม้ว่าจะไม่มีการให้การศึกษาที่เป็นรูปแบบในโรงเรียนก็ตาม แต่ก็นับได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาประการหนึ่งด้วย การจัดการศึกษานั้นก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับปัจจัยหรืออิทธิพลทางด้านต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง รวมทั้งอิทธิพลทางด้านต่างประเทศด้วย ซึ่งพอที่จะแยกออกได้เป็นแต่ละสมัย ดังนี้

2.1 อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในสมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยนับว่าเป็นอาณาจักรแรกที่ได้รวบรวมคนไทยเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งแต่ก่อนนี้คนไทยได้อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย ครั้นเมื่อรวมตัวกันเป็นอาณาจักรสุโขทัยแล้ว สถานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และสภาพการจัดการศึกษาของอาณาจักรสุโขทัย ยิ่งนับว่ามีความเป็นเอกภาพน้อย ดังนั้นสภาพการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนชาวสุโขทัยจึงเน้นการป้องกันอาณาจักรเป็นสำคัญ มีการฝึกใช้อาวุธ การเสริมสร้างกำลังกาย กำลังใจ ตลอดจนวิธีฝึกสัตว์ เช่น ช้าง ม้า เพื่อใช้ในการสงคราม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้ว่าอาณาจักรสุโขทัยจะเป็นอาณาจักรใหม่เพิ่งประกาศอิสรภาพจากขอม แต่การนำแนวทางการศึกษาของต่างประเทศมาใช้ในการศึกษาไทยก็มีปรากฏอย่างเด่นชัด เพราะตลอดเวลาในสมัยสุโขทัย ก็ได้มีการติดต่อกับชาติอื่น เช่น จีน ญวณ ขอม ลังกา การติดต่อนี้เพื่อกิจการทางการค้า แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ตลอดจนด้านการศึกษา ซึ่งอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่ปรากฏในสมัยนี้ คือ

1. การรับเอาพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นที่ลัทธิความเชื่อของชาวลังกามาให้ชาวสุโขทัยใช้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติตามในราวปี พ.ศ. 1800 ตรงกับรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง เพราะเวลานี้พระพุทธรูปในลังกาทวีกำลังเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์ในลังกามีพระธรรมวินัยมาก รอบรู้พุทธวจนะมากกว่าพระสงฆ์ เป็นเหตุให้พระสงฆ์ไทยและประเทศเพื่อนบ้านพากันไปศึกษาพระศาสนาในลังกามาก เมื่อพระสงฆ์ไทยกลับมา ยังได้ชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกามาอยู่ในประเทศไทยด้วย ชันแรกมาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช แล้วภายหลังขึ้นไป

³ศุภนิศย์ วัฒนธาดา, พื้นฐานการศึกษา, หน้า 48.

ตั้งสำนักอยู่สุโขทัย และต่อไปถึงเชียงใหม่” สืบเนื่องมาจากก่อนรัชสมัยของพระองค์ ประชาชนต่างนับถือลัทธิความเชื่อมากมาย เช่น วิชาเวท ศาสนา เทวดา เมื่อประชาชนชาวสุโขทัยได้ศึกษาเนื้อหาสาระของพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระหลักของพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 84,000 บท โดยพระสงฆ์ถ่ายทอดพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นองค์ของศาสนา นอกจากนี้ยังปรากฏว่าพระสงฆ์ยังเป็นผู้ที่ถ่ายทอดวิชาต่าง ๆ เช่น การอบรมมารยาท การจัดวัดวาอารามอีกด้วย การที่ประชาชนชาวสุโขทัยได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา จึงทำให้ประชาชนมีความประพฤตินิยมในศีลธรรมอันดี ไม่ว่าจะเป็นราษฎรหรือชนชั้นเจ้านาย ดังข้อความที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ความว่า

คนในเมืองสุโขทัยนี้ มีกทาน มีกทรงศีล มีกโรยทาน น่อขุนรามคำแหง
เจ้าเมืองนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วย บัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้น ทั้งผู้หญิง
ผู้ชาย ผู้ท่วย มีศรัทธาในพระพุทธานุศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน”

การนำแนวทางการศึกษาของประเทศลังกามาใช้ โดยเฉพาะด้านพุทธศาสนา นับว่าเป็นการนำเอาหลักคำสอน ซึ่งเปรียบเสมือนหลักสูตรมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติ โดยมีได้มีการปรับปรุง ตัดแปลงแก้ไขอะไรเลย นอกจากนี้เนื่องจากประชาชนในสมัยนี้มีความศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทำให้มีผลถึงการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ทำให้มีการก่อสร้างพระเจดีย์ และการสร้างวัด ซึ่งช่างในสมัยสุโขทัยมีการศึกษาจนสามารถเป็นสถาปนิกที่ดีได้ มีการปรับปรุงวิธีการก่อสร้างและเลือกสรรหาวัสดุที่คงทนถาวรมาใช้ในการก่อสร้าง การศึกษาทางด้านศิลปกรรมก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรับเอาพุทธศาสนามาเป็นหลักในการปฏิบัติของชาวสุโขทัย ทำให้ศิลปในสมัยนี้มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง และงดงามที่สุด

ศูนย์วิจัยทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ปวน อินทวงศ์), พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, 2509), หน้า 27.

*ประพันธ์ ศรีรงค์, ความเป็นมาของพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย (พระนคร: คลังวิทยา, 2500), หน้า 28.

*กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 กรุงสุโขทัย (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500), หน้า 3.

โดยเฉพาะด้านการสร้างพระพุทธรูป⁶ ส่วนมากจะมี 4 อริยาบท คือ นั่ง นอน ยืน และ เดิน⁷ และเป็นแบบของศิลปกรรมที่มีการถ่ายทอดแบบอย่างมาจนปัจจุบันนี้

2. การตัดแปลงอักษรขอมและอักษรมอญ มาเป็นอักษรไทย ในรัชสมัย พ่อขุนรามคำแหง พระองค์ทรงตัดแปลงอักษรขอมและมอญมาใช้ในปี พ.ศ. 1826 ดังปรากฏข้อความในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า "...เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี 1205 ศกปีมะเม พ่อขุนรามคำแหง หาใครใส่ใจ และใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเมื่อพ่อขุนนั้นใส่ไว้..." การประดิษฐ์อักษรไทยที่พระองค์ทรงตัดแปลงมานี้ นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ประเทศไทยมีอักษรไทย ใช้เป็นของตนเอง ในการประดิษฐ์อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงนั้นผิดกับอักษรของพวกมา ไทยใหญ่ และไทยอื่น ๆ คือ มีสระและพยัญชนะมากกว่า⁸ และอักษรที่พระองค์ทรงประดิษฐ์ขึ้น มีเพียง 1,500 คำ⁹ การวางรูปอักษรในสมัยนี้มีการวางสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะมีรูปวรรณยุกต์ ใช้กำกับเสียง คือ ไม้เอก (') และไม้โท (¨) ซึ่งเป็นลักษณะที่แปลกกว่ารูปอักษรของชนชาติอื่น ๆ ที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ใช้กำกับเสียง การมีรูปวรรณยุกต์นับว่าเป็นความสะดวกอย่างมากต่อการเขียนรูปคำไปตามคำพูดได้ใกล้เคียงที่สุด¹⁰ อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศ ที่ได้รับจากขอมและมอญที่ปรากฏอย่างเด่นชัด คือ การศึกษาด้านอักษรศาสตร์ที่มีการประดิษฐ์อักษรไทย นับว่าเป็นมรดกและวัฒนธรรมของชาติไทยที่มีคุณค่ายิ่ง จากหลักฐานที่ค้นพบเกี่ยวกับงานการศึกษาด้านอักษรศาสตร์นี้ ตัวหนังสือที่เก่าแก่ที่สุดเป็นจารึกของพระเจ้าอโศก ซึ่งเป็น

ศูนย์วิจัยทรัพย์สินทางปัญญา

⁶ ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, 2528), หน้า 109.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

⁸ กรมศิลปากร, ประชุมจารึกภาคที่ 1 กรุงเทพฯ, หน้า 7.

⁹ ขจร สุขพานิช, "ลายสือไทย". สยามสมัย 15(กันยายน, 2505): 19.

¹⁰ DAVID DIVINGER, THE ALPHASET (NEW YORK: PHILOSOPHICAL LIBRARY, 1983), P. 47.

¹¹ ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 103.

จารึกที่เกี่ยวกับหลักสัจธรรมขององค์พระพุทธเจ้า¹² เมื่อได้รับอิทธิพลทางการศึกษาด้านอักษร-
ศาสตร์จากขอมและมอญแล้ว ทำให้งานวรรณกรรมสมัยต่อ ๆ มา ได้มีการเขียนเป็นอักษรไทย
ขึ้น เช่น ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทาง
ปฏิบัติตนของชาวสุโขทัย เรื่องนี้เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระยาลีไท¹³ นอกจากนี้ยังมีผลงาน
ประพันธ์แบบร้อยแก้วที่มีความคล้องจองกันอย่างสละสลวย ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1
อีกด้วย

3. การรับเอาการศึกษาทางอาชีวศึกษาในสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
รัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง พระองค์ได้มีการส่งเสริมความรู้ทางด้านวิชาชีพอย่างเด่นชัด จาก
หลักฐานปรากฏว่าเมื่อ พ.ศ. 1843 คณะทูตของกรุงสุโขทัยได้เดินทางไปส่งเครื่องราช -
บรรณาการแก่จีน และได้ขอพระบรมราชานุญาตจากจักรพรรดิจีน นำช่างเครื่องปั้นดินเผามาตั้ง
ภูมิลำเนาในกรุงสุโขทัย เพื่อให้ช่างจีนช่วยสอนการปั้นเครื่องดินเผาและถ้วยชาม ซึ่งต่อมา
เรียกว่า "ถ้วยชามสังคโลก"¹⁴ จะได้ว่าประเทศจีนสนับสนุนการศึกษาวชิชาชีพของไทยเป็น
อย่างดี เพราะพ่อขุนรามคำแหงทรงได้รับพระบรมราชานุญาตให้นำช่างจีนเดินทางมายังสุโขทัย¹⁵
ในสมัยโบราณการที่จะขอหรืออพยพพลเมืองออกนอกประเทศนั้นเป็นเรื่องที่เข้มงวด ดังนั้น
พระบรมราชานุญาตดังกล่าวจึงเป็นอนุญาตที่ได้รับการยกเว้นจากจักรพรรดิจีนเป็นกรณีพิเศษ
เมื่อช่างทำเครื่องปั้นดินเผาชาวจีนได้เข้ามาอยู่ในกรุงสุโขทัย ก็ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ตลอดจน
เทคนิคในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีคุณภาพดีแก่ประชาชนชาวสุโขทัย แม้ว่าจะไม่มีการเปิด

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹² กักร สกิริกล, ประวัติหนังสือและการพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 38.

¹³ พระยาลีไทย, ไตรภูมิพระร่วง พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
บรรณาการ, 2516), หน้า 3.

¹⁴ ลลิต อุตรระกุล, ประวัติการสัมพันธ์ระหว่างชาติไทยและชาติจีนแต่ยุคโบราณ
จนถึงสมัยชาติไทยได้มาตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยนิเทศ, 2495),
หน้า 7.

¹⁵ ลลิต อุตรระกุล, บันทึกประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทย
(พระนคร: โรงพิมพ์ไทยนิเทศ, 2496), หน้า 103.

โรงเรียนสอนกันอย่างจริงจัง แต่ก็นับได้ว่าเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนอีกรูปแบบหนึ่ง การเข้ามาของชาวจีนในสมัยสุโขทัยนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์เฉพาะแต่ด้านอาชีวศึกษาเท่านั้น ยังทำให้ประชาชนชาวสุโขทัยได้เรียนรู้ด้านพาณิชย์ศาสตร์ รัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ โดยเฉพาะด้านการทูต ซึ่งเป็นปัจจัยส่งผลถึงสภาพสังคมและสภาวะเศรษฐกิจของ สุโขทัยให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น¹⁶ ประการหนึ่งเป็นเพราะว่าการค้าขายของ ประชาชนทำได้เสรี ไม่มีการเก็บภาษีแต่อย่างใด ดังปรากฏว่า "...เจ้าเมืองบ่เอาจกอบใน ไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ชีม้าไปขาย ใครรักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ ค้าเงินค้าทองคำ..."¹⁷ การติดต่อกับจีนและการเข้ามาของจีนในสมัยสุโขทัยนี้ได้มีบทบาทต่อ คนไทยทั้งทางด้านการศึกษาและทางด้านสังคม เศรษฐกิจของไทยในยุคนั้นด้วย

การเข้ามาและการรับเอาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ตลอดจนแนวทางปฏิบัติ ในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวสุโขทัยนั้น อิทธิพลของต่างประเทศพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ขอมและมอญ อิทธิพลทางการศึกษาที่ไทยได้รับ คือ ด้านอักษรศาสตร์ การประดิษฐ์อักษรไทย การแต่งคำประพันธ์ต่าง ๆ
2. ลังกา อิทธิพลทางการศึกษาที่ไทยได้รับ คือ ด้านศาสนา ได้ศึกษา พระไตรปิฎก ซึ่งเปรียบเสมือนหลักสูตร ที่นำไปสู่การดำเนินวิถีชีวิต ทำให้ประชาชนชาวสุโขทัย ได้รู้ถึงบาปบุญคุณโทษ มีความเป็นอยู่ตามจารีตประเพณี มีวัฒนธรรมอันดีงาม
3. จีน ทำให้ประชาชนชาวสุโขทัยได้เรียนรู้ถึงการศึกษาด้านอาชีวศึกษา พาณิชยศาสตร์ รัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

แม้ว่าในสมัยกรุงสุโขทัย สถานศึกษาจะมีเพียงจำกัดเฉพาะ บ้าน วัด วัง ก็ตาม แต่ถึงอย่างไรแนวทางการศึกษาของต่างประเทศก็ได้ส่งอิทธิพลถึงสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวสุโขทัยอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เพิ่มความเจริญรุ่งเรืองมาให้กรุงสุโขทัย และยังเป็นมรดก สืบทอดมาถึงปัจจุบันด้วย

¹⁶ กัญญาณี ละอองศรี, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจีนกับไทย (กรุงเทพฯ-มหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 82.

¹⁷ กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 กรุงสุโขทัย, หน้า 1.

2.2 อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยา บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองมาก และเป็นราชธานีที่มีวัดมากที่สุดราชธานีหนึ่ง ความเป็นอยู่ตลอดจนค่านิยมของผู้คนก็มีความแตกต่างไปจากสมัยกรุงสุโขทัย ในสมัยนี้นับถือกษัตริย์ในฐานะสมมุติเทพ สามารถสั่งการใด ๆ ได้ นอกจากนี้ความสำคัญของพวกขุนนางผู้ใหญ่และข้าราชการมีมากขึ้นเพราะพวกนี้มีหน้าที่อันเชิญพระบรมราชโองการไปสู่การปฏิบัติ

สภาพทางสังคมของกรุงศรีอยุธยาจะเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากมีชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อกับไทยสมัยนี้มีมากมาย เช่น ญี่ปุ่น เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ จีน มอญ พม่า เป็นต้น จุดมุ่งหมายของชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกันแตกต่างกันไป บางประเทศก็เข้ามาติดต่อเพื่อการค้าขาย บางประเทศเพื่อการเผยแพร่ศาสนาและลัทธิทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศทางแถบยุโรป การมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศย่อมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่กรุงศรีอยุธยาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองระหว่างประเทศ หรือแม้แต่ด้านการศึกษา¹¹

ดังกล่าวมาแล้วว่า จุดมุ่งหมายของต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยนี้แตกต่างกันออกไป แต่สำหรับชาวเอเชียนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขาย และเพื่อสร้างสัมพันธมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ชาวกรุงศรีอยุธยาได้มีโอกาสเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ จากชาวเอเชียด้วยกัน ด้วยการเรียนรู้ทางด้านวิชาตำราในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้บันทึกไว้ว่ามีการสู้รบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า เขมร ลาว เป็นต้น การสู้รบที่สำคัญ ๆ มีการสู้รบกับพม่า อาทิ สงครามเก้าครั้ง และสงครามอื่น ๆ¹² ซึ่งการสู้รบกับพม่าในสมัยนี้มีถึง 24 ครั้ง และมีเพียง 2 ครั้งเท่านั้นที่ไทย

¹¹ ศรีศักดิ์ วัลลิโรดม, ขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, 2524), หน้า 89.

¹² คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, "ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา," ประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 2 (มกราคม, 2511):

ยกไปตีหน้า²⁰ ส่วนการติดต่อสัมพันธ์มิตรกับประเทศที่ไกลออกไปมีทั้ง ญี่ปุ่นและจีน ดังจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2140 ประเทศญี่ปุ่น โดยมี โยชุน อีเอยาสุ (IEYASU SHOGUN) ได้มีสาส์นมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอเปิดสัมพันธไมตรี ดังมีข้อความปรากฏดังนี้ "...บินาโมโต อีเอยาสุ (MINAMOTO IEYASU) แห่งประเทศญี่ปุ่นเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าประเทศทั้งสองได้มีความสัมพันธ์อันดีก็เหมือนอยู่ใกล้กัน ถ้าไม่มีความสัมพันธ์ก็เหมือนอยู่ห่างกันเป็นพัน ๆ ไมล์..."²¹ จากสาส์นนี้ทำให้ญี่ปุ่นได้ดำเนินการติดต่อดำขายกับไทยอย่างราบรื่นตลอดมา โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าทรงธรรม นับได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีความเจริญมาก อนึ่ง ได้มีขุนนางญี่ปุ่นเข้ามารับราชการในสมัยนั้นจนได้รับตำแหน่ง ออกญาเสนาภิมุข²² คือ ยามาดา นิซาเยโมเน นางามาสา (YAMADA NIZAYEMON NAGAMASA หรือ YAHADA NIZAYEMONNOJO NAGAMAZA)²³ ซึ่งการที่ชาวญี่ปุ่นได้รับราชการตำแหน่งสำคัญเช่นนี้ย่อมจะมีบทบาททั้งทางด้านการเมือง การเศรษฐกิจ ตลอดจน

²⁰ นาดยา อิงคนารถ ทวี ทองสว่าง และ วัฒนา รอดลำอางค์, ประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2529), หน้า 75.

²¹ E.M. SATOW, NOTES ON THE INTERCOURSE BETWEEN JAPAN AND SIAM IN THE SEVENTEEN CENTURY (THE TRANSACTIONS OF THE ASIATIC STUDY OF JAPAN & YOKOHAMA R. MEIKLEJIHN Co. LTD., 1885), P. 144.

²² สมบัติ ปลายน้อย, ชนชาติต่างชาติในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์, 2523) หน้า 206.

²³ ยามาดา นางามาสา เกิดที่เมืองชิซุโอกะ (SHIZUOKA) มีอาชีพเป็นคนแบกเสลี่ยงของขุนนางผู้ครองแคว้น เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2155 รัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม ตำแหน่งที่ยามาดาได้รับสูงสุด คือ ออกญานครศรีธรรมราช เป็นเจ้าเมืองขึ้นนอกของไทย ยามาดา ได้สมรสกับหญิงไทย มีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งต่อมามีตำแหน่งเป็นออกญาเสนาภิมุขเช่นกัน

ศิลปวิทยาการต่าง ๆ แก่ชาวไทยในสมัยนี้อีกด้วย²⁵ นอกจากยามาดาแล้วยังมีชาวญี่ปุ่นอื่น ๆ ที่ได้ถ่ายทอดวิชาต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเป็นล่ามในการติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นอีก²⁶

สำหรับอิทธิพลทางด้านการศึกษาที่ได้รับจากประเทศจีนนั้น ส่วนมากชาวไทย จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับทางด้านพหุศาสตร์มากกว่าด้านอื่น จากเหตุผลที่ว่าชาวจีนชอบการค้าขายจึงทำให้ชาวไทยได้ทราบถึงกลยุทธ์ในการค้า อนึ่งคนไทยไม่เคยคิดว่าชาวจีนเป็นคนต่างชาติ²⁷ จึงทำให้การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านพหุศาสตร์เป็นไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ชาวไทยยังได้เรียนรู้วิทยาการด้านแพทยศาสตร์ ในสมัยนี้แพทย์ซึ่งเป็นที่ยอมรับถือมากที่สุด แพทย์จีนหรือหมอจีน และหัวหน้าแพทย์หลวงของพระเจ้าแผ่นดินก็เป็นชาวจีน²⁸ สัมพันธภาพระหว่างไทยจีนเป็นไปอย่างราบรื่น ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่ามีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณทางฝั่งตะวันออกตรงข้ามกับเกาะเมือง อันเป็นที่ตั้งราชธานีกรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น²⁹ มีชาวจีนหลายคนได้เข้ามารับราชการอยู่ในกรมกองต่าง ๆ ของกรุงศรีอยุธยา ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางเหมือนอย่างชาวไทย ตำแหน่งทางราชการของไทยที่ชาวจีนมารับราชการ ซึ่งปรากฏชื่อตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ในพระอัยการ เช่น ขุนท่งสื่อ ขุนท่งสมุทร ได้ก่ง จุ้นจู้ และยังมีชื่ออย่างอื่นอีกหลายชื่อ

²⁵ นาดยา อิงคนารถ, ทวี ทองสว่าง และ วัฒนา รอดลำอางค์, ประวัติศาสตร์ไทย หน้า 89.

²⁶ ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานานิช, 2524), หน้า 23.

²⁷ G. WILLIAM SKINNER, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ แปลโดย พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่น ๆ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานานิชย์, 2529), หน้า 10.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

²⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, สัมพันธภาพระหว่างไทยจีน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2521), หน้า 4.

โดยเฉพาะชาวจีนที่ดำรงตำแหน่งเหล่านี้จะมีศักดิ์นายน้อยตามความสำคัญของหน้าที่ เช่นเดียวกับข้าราชการไทยทุกประการ^{๒๑}

ส่วนอิทธิพลทางการศึกษาที่ได้จากประเทศทางแถบตะวันตกนั้น เป็นไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากพระบรมหาคหบดีไทยในสมัยนี้ทรงดำเนินนโยบายส่งเสริมการติดต่อกับต่างประเทศเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เปิดโอกาสให้ชนชาติทุกภาษาเข้ามาค้าขายโดยทั่วกัน ประเพณีที่ชอบให้ชาวต่างประเทศมาค้าขายนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย^{๒๒} มีหลายประเทศทางแถบตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งล้วนมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันออกไป พอสรุปได้ดังนี้

1. แสวงหาดินแดนอาณานิคม
2. เผยแพร่ศาสนา
3. สร้างอิทธิพลครอบงำเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของตนเอง
4. เสาะแสวงหาสินค้าที่ตนเองต้องการ
5. ควบคุมเส้นทางการเดินเรือค้าขาย
6. ใช้เป็นจุดศูนย์กลางในการจะติดต่อกับชาติอื่น ๆ ในเอเชีย

การที่ชาวต่างประเทศแถบตะวันตกเข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยามากมายหลายภาษา เช่น ได้มีการเผยแพร่วิทยาการต่าง ๆ เป็นผลนำมาซึ่งความเจริญทางด้านต่าง ๆ และที่สำคัญ คือ ทางด้านการศึกษา มีหลายประเทศที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา และที่สำคัญคือ โปรตุเกส ฝรั่งเศส อังกฤษ ฮอลันดา

ชาวโปรตุเกส เป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาสร้างสัมพันธไมตรีทางการค้ากับกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2061 รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยพระเจ้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๒๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 2 (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507), หน้า 349.

^{๒๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2457), หน้า 414.

เอมานูเอลแห่งโปรตุเกสได้ส่งทูตเข้ามาติดต่อ^{๑๐} ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาติดต่อนี้ได้สอนให้ชาวไทยได้รู้จักการสร้างป้อมปราการ การทำอาวุธ และศิลปะในการทำสงคราม^{๑๑} ต่อมาพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ส่งนายทหาร คือ นายเรือโทฟอร์แมง (M. DE FORBIN) มาเป็นครูฝึกทหารไทยแบบยุโรป นอกจากนี้พระองค์ได้ส่ง นายเดอ ลามา (M. DE LAMA) สถาปนิกมือดีมาช่วยเป็นครูฝึกในการสร้างกำแพงเมือง ทั้งที่กรุงศรีอยุธยา บางกอกและลพบุรี^{๑๒} ส่วนด้านคณิตศาสตร์ ชาวไทยสมัยนี้ได้เรียนรู้การทำขมหวานที่ใช้ส่วนผสมจากไข่ เช่น ทองหยิบ ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง เป็นต้น ซึ่งขมเหล่านี้กลายมาเป็นขนมประจำชาติของไทยอีกด้วย^{๑๓} นอกจากนี้ชาวไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยายังได้ศึกษาถึงศาสนาเปรียบเทียบระหว่างคริสต์ศาสนากับพุทธศาสนาอีกด้วย อนึ่งชาวโปรตุเกสคนหนึ่งเข้ารับราชการในไทยจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) ซึ่งได้นำเทคนิคการก่อสร้างอาคารแบบตะวันตกมาเผยแพร่ ตลอดจนเป็นครูสอนการฝังท่อประปาอีกด้วย^{๑๔} นอกจากนี้ฟอลคอนยังได้วางรากฐานก่อตั้งสถานศึกษาแก่เยาวชนขึ้น โดยใช้ชื่อว่า "คอนเจจ ออฟ

^{๑๐} สมชาย พุ่มสะอาด, สมพงษ์ เกรียงไกร เพธา และ กมล วิจิตสรศาสตร์, 4๐๐ ปี สมเด็จพระนเรศวร (กรุงเทพมหานคร: บริษัทร่วมสถาปนา, 2527), หน้า 227.

^{๑๑} เฮลเดอร์ เดอ เบนคอนซา เอ กูญา (HELDER DE MENDONCA E CUNDA), "การพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส ในปี ค.ศ. 1820 (พ.ศ.2363)", ใน 47๐ ปี แห่งมิตรภาพสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส, นันทนา ตันติเวสส, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทัศนศิลป์, 2528), หน้า 8.

^{๑๒} กมล เกตุสิริ, ฝรั่งอยู่เมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ม.ป.ป., หน้า 286.

^{๑๓} กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 46 ปีทองของคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง, 253๐), หน้า 4๐.

^{๑๔} กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, วิชาความรู้ทางการศึกษา นอกโรงเรียนของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527), หน้า 4.

คอนสแตนติน" (COLLEGE OF CONSTANTINE)^{๖๖} นับได้ว่าชาวโปรตุเกสได้ถ่ายทอดวิทยาการต่าง ๆ แก่ชาวไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาพอสมควร

ชาวฮอลันดา ได้เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ราว พ.ศ. 214^{๖๗} ซึ่งผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ไมตรีกับชาตินี้ ทำให้คนไทยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการค้าขาย วิธีการเดินเรือ เพราะปรากฏว่าในสมัยพระเจ้าปราสาททอง มีช่างชาวฮอลันดาเป็นผู้ควบคุมการต่อเรือกำปั่นแก่ฝรั่งและถ่ายทอดความรู้ด้านการเดินเรือให้แก่คนไทย^{๖๘} อนึ่งยังทำให้คนไทยส่วนหนึ่งได้มีอาชีพเป็นลูกเรือ และเป็นเจ้าหน้าที่บนเรืออีกด้วย

ชาวฝรั่งเศส เป็นชาติที่เข้ามาติดต่อสัมพันธไมตรีกับไทยก่อน ฟอลคอน เข้ามาคือ ในราว พ.ศ. 2216 เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาก็ได้อพยพตนเองมาตั้งอยู่ที่หมู่บ้านสวน ซึ่งก่อนหน้านั้นได้นำนักไถลกับพวกโปรตุเกส แล้วได้เปิดโรงเรียน สร้างวัด เพื่อใช้ในการสอนศาสนา^{๖๙} วิชาการต่าง ๆ ที่ชาวไทยได้เรียนรู้กับชาวฝรั่งเศส มีวิชาการก่อสร้างป้อมปราการ วิชาทหาร ดาราศาสตร์ เกษศาสตร์^{๗๐} การเข้ามาของชาวฝรั่งเศสในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้มีการถวายพระราชสาส์น เพื่อแสดงความสัมพันธ์ไมตรีในรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่โดยราชทูตไม่ต้องหมอบคลานเข้าไปหมอบอยู่หน้าพระที่นั่ง เพื่อเป็นการไม่เสียดพระเกียรติและขัดต่อราชประเพณีที่ไม่ให้บุคคลใดอื่นค้ำพระเศียรของพระมหากษัตริย์ พระองค์จึงหาทางออกโดยวิธีรับพระราชสาส์นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสที่พระแกล^{๗๑} นอกจากนี้ในรัชสมัย

^{๖๖} กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉบับ
ตรุแปง (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์, 2522), หน้า 15.

^{๖๗} เกรียงศักดิ์ พิทยานุรักษ์, ไทย 5 ยุค (กรุงเทพมหานคร: ป. ศึกษาคณะการพิมพ์
2512), หน้า 358.

^{๖๘} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2325-2452 ด้านเศรษฐกิจ
(กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2522), หน้า 49.

^{๖๙} ชจร สุขพานิช, ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310, หน้า 190.

^{๗๐} สมชาย นุ่มสะอาด, สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร และ กมล วิจิตรศาสตร์,
400 ปี สมเด็จพระนเรศวร, หน้า 246.

^{๗๑} ประชุมพงศาวดารภาคที่ 48 (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472), หน้า 75.

ของพระองค์ได้มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่ฝรั่งเศส ซึ่งวิชาที่กำหนดให้ศึกษามีวิชาสร้างน้ำพุ การก่อสร้าง ช่างเงินช่างทอง อนึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งให้พระวิสุตรสุนทร หรือโกษาปานเป็นราชทูตเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปเจริญทางพระราชไมตรี โกษาปานอยู่ในฝรั่งเศสนาน 7 เดือน^๓ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเรียนรู้ถึงวิชาการเรียนรู้ถึงวิชารัฐศาสตร์การทูตหรือวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย ถึงแม้ว่าตอนปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์จะมีเหตุการณ์ไม่สงบเรียบร้อย ทำให้การติดต่อกับบางประเทศต้องยุติลง แต่ในรัชสมัยต่อ ๆ มาก็ยังมีการมีฝรั่งชาติอื่นเข้ามาติดต่อกับไทยอีก

อิทธิพลของประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้การศึกษาของชาวกรุงศรีอยุธยาเพิ่มมากขึ้นจากสมัยสุโขทัย บ้าน วัด วัง ยังเป็นแหล่งสถานศึกษาที่สำคัญเหมือนกับสมัยสุโขทัย แต่วังหรือราชสำนักจะมีบทบาทให้การศึกษา โดยเหตุที่ในวังเป็นที่รวมของนักปราชญ์ราชบัณฑิตและผู้มีความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มากมาย ชาวต่างประเทศหลายชาติที่เข้ามาติดต่อกับไทยทำให้ชาวไทยเกิดการเรียนรู้ศาสตร์แขนงวิชาต่าง ๆ ทั้งด้านเภสัชศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และตลอดจนด้านอื่น ๆ อีก ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้ได้เกิดการศึกษาเปรียบเทียบหรือการศึกษาระหว่างประเทศขึ้นอีกแขนงหนึ่ง สิ่งที่ดีว่าเป็นพัฒนาการของอิทธิพลทางการศึกษาของชาวต่างประเทศ คือ การเขียนตำราออกมาเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป ดังนั้นผู้ที่มีความสามารถในการอ่านหนังสือจึงสามารถศึกษาหาความรู้ได้จากตำราเหล่านี้ ซึ่งตำราพวกนี้ได้แก่ วิชาการก่อสร้าง ต่อเรือ การครัว เป็นต้น

เป็นที่น่าเสียดายที่ตำราเหล่านี้ส่วนใหญ่สูญหายไปในช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 แต่ถึงอย่างไรนับว่าความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางการศึกษาของกรุงศรีอยุธยามีส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากชาวต่างประเทศที่เข้าติดต่อสัมพันธไมตรีอย่างกว้างขวาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3 อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในสมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีนั้นตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวของสมัยนี้ บ้านเมืองอยู่ในระยะย่นตัวจากกิจการสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ การกอบกู้อิสรภาพจากพม่า สถาปนาเมืองทรุดโทรม ประชาชนจำนวน

^๓ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 45 (พระนคร: ม.ป.ท., 2470), หน้า 3.

มากยิ่งขึ้นอยู่ตามที่ต่าง ๆ อย่างกระจัดกระจาย การจัดการศึกษาให้ความรู้แก่ประชาชนจึงเป็นไปอย่างลำบาก เนื่องจากประสบภัยต่าง ๆ เช่น อดอาหาร ปล้นสะดม ตามประวัติศาสตร์ระบุว่า "...กึ่งปางสิ้นชีพ ด้วยภัยอดอาหาร ใจภัยบ้าง โรคภัยบ้าง..."^{๔๒} ความทรุดโทรมของกรุงธนบุรีทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนี้ เป็นปัญหาที่พระองค์ทรงหนักพระทัยมาก ดังจะพิจารณาได้จากพระราชปรารภที่ว่า

"...บุคคลผู้ใด อาทิคือ เทวดา หรือผู้วิเศษ บุคคลผู้มีฤทธิ์มาประสิทธิ์ มากกระทำให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ขึ้น พอเลี้ยงสัตว์โลกผู้ยากไร้แล้วไซ้ แม้บุคคลผู้คนนั้นจะปรารภนาพระนาพา () แห่งเราข้างหนึ่ง ก็อาจตัดบริจาคนั้นแก่ผู้ใดได้..."^{๔๓}

พอทรงทราบความอดอยากของราษฎร สมเด็จพระเจ้าตากสินก็ให้จ่ายพระราชทรัพย์ซื้อข้าวสาร แพรพรรณเครื่องนุ่งห่มมาพระราชทานแจกจ่ายราษฎร ครั้นทราบว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทำบุญบำรุงราษฎรโดยเมตตาปราณี ต่างก็พากันกลับเข้ามาอยู่ตามลำเนาเดิม^{๔๔} เป็นเหตุให้ประชาชนรวมกันเป็นหลักแหล่ง อันนำไปสู่ผลด้านการป้องกันประเทศด้วย

แม้ว่าเกือบตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน บ้านเมืองต้องทำศึกสงครามกับเพื่อนบ้าน คือ พม่า ที่มีการสู้รบกันถึง 9 ครั้ง^{๔๕} นับว่าเป็นความสับสนยุ่งเหยิงทางการศึกษาของประชาชนระหว่างทั้งสองประเทศที่สำคัญมาก ถึงแม้ว่าจะปรากฏออกมาในรูปลักษณะของการขัดแย้งกันก็ตาม นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในสมัยกรุงธนบุรีมีการติดต่อกับประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า มีพ่อค้าจีนนำเรือบรรทุกสินค้าต่าง ๆ เข้ามาที่กรุงธนบุรี ซึ่งสินค้าที่นำเข้ามาทั้งข้าวและสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น อาวุธ ซึ่งพ่อค้าจีนรับ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๔๒}พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512), หน้า 21.

^{๔๓}กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาค 65-66 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512), หน้า 20.

^{๔๔}ประชุมพงศาวดาร เล่ม 6 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), หน้า 177.

^{๔๕}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, 2514), หน้า 419-582.

มาจากชาวตะวันตก และทางกรุงธนบุรีก็ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับเมืองจีน 2 ครั้ง คือในปี พ.ศ. 2320 และ พ.ศ. 2324 พระองค์ก็ส่งคณะทูตไปจีนอีก มีพระยาสุนทรภ้อยเป็นราชทูต หลวงพิชัยเสนาเป็นอุปทูต หลวงพจนานิมลเป็นตรีทูต ขุนพจนานิจิตร (ทอง) เป็นล่าม หมื่นพิพิธวาจา (ปันสื่อ) เป็นพนักงานฝ่ายธุรการ สมเด็จพระเจ้าตากสินยังมีพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปยังพระเจ้ากรุงจีนอีกด้วย^{๖๖}

นอกจากนี้ยังมีประเทศทางตะวันตกที่ได้เข้ามาติดต่อกับไทย คือ พ.ศ. 2313 พวกพ่อค้าฮอลันดาจากเมืองปัตตาเวีย เข้ามาเฝ้าถวายปืนดาบศิลา จำนวน 3,000 กระบอก และในปี พ.ศ. 2319 ฝรานซิส โลท์ มอบให้เรือพ่อค้าอังกฤษนำปืนกลับ และสิ่งอื่น ๆ เข้ามาถวายอีก^{๖๗} สำหรับเรื่องการถวายปืนนั้น ความจริงเป็นการขายอาวุธให้แก่ทางราชการนั้น เพราะสินค้าประเภทอาวุธนั้น ห้ามเอกชน ซื้อขายกันเอง ดังนั้นพ่อค้าชาวต่างชาติจึงใช้วิธีนำปืนถวายแด่องค์สมเด็จพระเจ้าตากสิน

เนื่องจากสมัยกรุงธนบุรีมีระยะเวลาค่อนข้างสั้น คือเพียง 15 ปี อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในสมัยนี้จึงได้จากประเทศเพื่อนบ้านเป็นส่วนมาก ซึ่งจะมีทั้งวิชา รัฐศาสตร์ ยุทธวิธีในการทำสงคราม ซึ่งเป็นการป้องกันอาณาจักรและการสร้างขวัญกำลังใจให้ประชาชนกลับเข้าสู่สภาวะปกติ นอกจากนี้ยังมีวิชาพยานิชยศาสตร์ที่ประชาชนชาวกรุงธนบุรี ได้เรียนรู้จากชาวจีน และชาวตะวันตก ซึ่งนับว่าเป็นคุณประโยชน์ในการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพสังคมเศรษฐกิจของกรุงธนบุรีได้เป็นอย่างดี

2.4 อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลังจากสิ้นรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีแล้ว เจ้าพระยาจักรีก็ได้ทำพิธีปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในปี พ.ศ. 2325 สถาปนาโครงสร้างทางด้านต่าง ๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็มีการเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง หรือแม้แต่ด้านการศึกษา ซึ่งนับว่าเป็นบันไดสำคัญที่ทำให้การศึกษาของไทยมีความเจริญก้าวหน้า และ

^{๖๖} พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), หน้า 52.

^{๖๗} ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), หน้า 109.

และพัฒนาไปสู่การศึกษาที่เป็นแบบแผนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นอิทธิพลทางการศึกษาของ
ต่างประเทศที่ปรากฏให้การศึกษาไทย ซึ่งจะกล่าวเรียงลำดับตามรัชสมัยดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1)

ในรัชสมัยของพระองค์นี้อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศ ส่วนมากก็
ยังเป็นวิชารัฐศาสตร์ด้านการสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2328 พม่า
ได้ยกกองทัพมาถึง 9 ทับ ที่ลาดหญ้า เมืองกาญจนบุรี^{๕๕} แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลกก็ทรงปราบปรามได้ อีกประการหนึ่งการศึกษาหรือการเรียนรู้ของชาวกรุงรัตนโกสินทร์
ในรัชสมัยนี้ก็เข้าไปในด้านศาสนา กล่าวคือ พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ต้องการที่จะสร้างกรุงเทพ-
มหานครให้เหมือนกับกรุงศรีอยุธยาทุกประการ ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ขึ้น
พระราชประเพณี เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์ พระราชพิธีโสกันต์ ประเพณีตรียัมปวาย
นอกจากนี้ยังมีการเกณฑ์เชลยศึกจากประเทศต่าง ๆ มาสร้างพระบรมมหาราชวังซึ่งเป็นพระที่นั่ง
นิมานรัตนยา พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท^{๕๖} เป็นต้น ส่วนพวกพระยาราชานครศรีและพวกจีนที่เคย
ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ ก็ให้ไปตั้งบ้านเรือนใหม่ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสำเริง^{๕๗}
ส่วนการศึกษาทางด้านพาณิชย์ศาสตร์กับประเทศจีนนั้นปรากฏว่า

"...ถึงแม้จะมีการเข้าใจผิดกันเกี่ยวกับเครื่องราชบรรณาการ
แต่ไทยยังคงติดต่อจีนเช่นเดิม เพราะการค้าเรือในสมัยนั้นได้กำไร
มาก ถึงแม้ว่าจะส่งเครื่องบรรณาการไปมากเท่าใดก็ยังได้กำไร
มากกว่าราคาของเครื่องราชบรรณาการที่ส่งไปถวายพระเจ้ากรุงจีน

ศูนย์วิทยพัชกร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๕}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ไทยรบพม่า
(กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยยา, 2514), หน้า 588.

^{๕๖}ท. กล้ายไม้ ๕ อยุธยา, 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร:
สารศึกษาการพิมพ์, 2524), หน้า 26.

^{๕๗}เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 16.

มากมาย ไทยถือเสียว่าเครื่องราชบรรณาการเป็นการแสดง
อัธยาศัย มิใช่สวามิภักดิ์..."^๑

การศึกษาของไทยในรัชสมัยของพระองค์ที่ได้จากประเทศจีนนี้ก็ยังคงเป็นไป
ในลักษณะการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลการศึกษาด้าน
อักษรศาสตร์ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยนี้มีการแปลวรรณคดีจีนมาเป็นภาษาไทย เช่น สามก๊ก
ส่วนของประเทศอื่นก็มีเรื่อง ราชาริราช รามเกียรติ์ ซึ่งนับว่าเป็นวรรณคดีอันเป็นมรดกทาง
วรรณกรรมไทยสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

จนในปี พ.ศ. 2329 อันโตนิโอ เดอวีเสน ขุนชาวโปรตุเกสได้ถือพระราชนิ
สาส์นของพระเจ้ากรุงโปรตุเกสเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโดยเรือสลูบ
ซึ่งคณะทูตก็ได้รับการต้อนรับจากพระองค์เป็นอย่างดี ตามพระราชนิสาส์น คณะทูตอยู่กรุงเทพ-
มหานครเป็นเวลา 2 เดือนเศษ จึงทูลลากลับ^๒ การเข้ามาของชาวโปรตุเกสครั้งนี้ถึงแม้จะมี
เพียงระยะเวลาสั้น ๆ แต่ก็สามารถนำความเจริญด้านต่าง ๆ มาสู่ประเทศไทยมิใช่น้อย ดังจะ
เห็นได้ว่าพระองค์ทรงรวบรวมช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ตั้งเป็นกรมช่างสิบหมู่ตามแบบอย่าง
ตะวันตก (ช่างสิบหมู่ ประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างปูน ช่างกลึง ช่างหุ่น
ช่างหล่อ ช่างบุ ช่างรัก และช่างสลัก) เพื่อฝึกบุคคลให้เข้ารับราชการเป็นช่างหลวง
เนื่องจากในรัชสมัยนี้มีการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ มากมาย เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
พระบรมมหาราชวัง ป้อมปราการ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกนี้มีอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศทั้งในตะวันออกและตะวันตกเป็นไปด้าน
การศึกษาด้านพาณิชย์ศาสตร์ รัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอาชีวศึกษาเป็นสำคัญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. ประวัติการทูตไทย
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2501), หน้า 7.

^๒ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
2479), หน้า 2.

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

หลังจากการถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 1 แล้ว สมเด็จพระ-
พระราชวังพระสถานมงคล (เจ้าฟ้าฉิม) ซึ่งเป็นมหาอุปราชตำแหน่งวังหน้าก็ได้ขึ้นครองราชย์
ในปี พ.ศ. 2352 ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในสมัยของพระองค์นี้มีความเจริญก้าวหน้าด้านวรรณคดีมาก ซึ่งเป็นผลมาจาก
การเข้าถึงด้านศาสนาและการติดต่อกับต่างประเทศ เช่น ปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงพระราช
นิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อีเหนา นอกจากนี้อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศ
ในรัชสมัยนี้ยังแพร่หลายเข้าไปในวิชาช่างของไทยอีกด้วย ดังเช่น บานประตูประวิหารพระวิหาร
หลวงวัดสุทัศน์ เป็นบานประตูที่มีชื่อเสียง จะเห็นว่ามีรูปกนิกร กนิริศที่ร้ายร้ายอยู่ใต้คาบไม้
เป็นกนิกรที่ไว้ผมยาว ลักษณะหน้าเป็นฝรั่ง คล้ายกับภาพเขียน ลายรดน้ำปิดทองสมัยอยุธยา
บางแห่ง รวมทั้งในสมุดข่อยเขียนภาพ ซึ่งจะมีการเขียนกนิกรกนิริเป็นฝรั่งและหม่อม^๑ ด้วยเหตุนี้
จึงเป็นกระแจอองสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมบ้านเมืองในสมัยนี้อีกด้วย

ส่วนอิทธิพลการศึกษาด้านพาณิชยศาสตร์นั้น ปรากฏว่า พระเจ้าแผ่นดิน
โปรตุเกส มีพระราชประสงค์ที่จะทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับพระเจ้าแผ่นดินไทย ตามร่าง
สัญญาที่ให้กาลส์^๒ เป็นผู้นำเข้ามาเซ็นสัญญา 23 ข้อ^๓ และให้กาลส์เป็นกงสุลเยเนอราล^๔
และขอพระราชทานที่ตั้งบ้านเรือนให้กาลส์อยู่ พร้อมทั้งให้ปักเสาธงโปรตุเกสด้วย^๕ ขณะนั้น
ไทยกำลังต้องการเครื่องศาสตราจากต่างประเทศ ได้โปรตุเกสเป็นธุระจัดการเรื่องนี้จนสำเร็จ
คาร์ลอสได้ทำคุณงามความดีแก่ประเทศไทย ถึงกับได้รับพระราชทานเครื่องยศจากพระบาทสมเด็จพระ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
น. ๓ ปากน้ำ (นามแฝง), ฝรั่งในศิลปะไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ, 2529), หน้า 63.

^๑คือ คาร์ลอส มานูเอล ซิลเวลา

^๒สงวน อันคง, สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ

(กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2505), หน้า 296.

^๓ตรงกับภาษาอังกฤษว่า GENERAL

^๔เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 115.

พระพุทธรูปเสนาบดีให้ เป็นหลวงอภัยพานิชย์ และโปรดพระราชทานที่ให้คาร์ลอสที่บ้าน
องเชียงเสียอยู่แต่ก่อน*** เมื่อมีข้อตกลงเกี่ยวกับการค้าขายเช่นนี้ จึงทำให้ชาวไทยได้มีโอกาส
เรียนรู้การศึกษาโดยเฉพาะด้านการพาณิชย์

สำหรับประเทศอังกฤษเองก็ได้เข้ามามีบทบาทต่อการศึกษาไทยในสมัยนี้เช่นกัน
กล่าวคือ ในสมัยนี้อังกฤษได้ส่งทูตเข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีไทย ในปี พ.ศ. 2365
ข้าหลวงใหญ่แห่งเบงกอล ส่งจอห์น ครอเวิร์ด (JOHN CRAWFORD) หรือที่จดหมายเหตุไทยเขียนว่า
การะฝัด เดินทางมาถึงกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2365 และได้เข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเพื่อถวายอักษรสาส์นของมาร์ควิส เซลติงส์** ซึ่ง
จุดประสงค์ของคณะทูตอังกฤษนี้อาจกล่าวได้ว่า เพื่อผลประโยชน์ 2 ประการ คือ

1. การค้าขาย เนื่องจากต้องการฟื้นฟูการค้าขายบริษัทอังกฤษ และโดย
เหตุที่ไทยเป็นแหล่งที่พ่อค้าต่างชาติเคยไปมาค้าขายได้กำไรดี อนึ่งต่างชาติที่เข้าค้าขายต่าง
ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากรัฐบาลไทย และเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่อังกฤษแต่งตั้งทูตเข้ามาเพื่อ
ประสงค์จะขอให้ฝ่ายไทยยกเลิกหรือลดหย่อนการค้าจากพระคลังสินค้า กล่าวคือ เปิดโอกาส
ให้อังกฤษได้ค้าขายกับประชาชนโดยตรงไม่ผ่านพระคลังสินค้า และขอให้คนในบังคับอังกฤษไป
มาค้าขายได้โดยสะดวก และมีเสรีภาพในการค้า ซึ่งบริษัทอังกฤษจะยอมให้ขึ้นอัตราค่า
ปากเรือ แต่ขอให้เก็บรวบรวมเป็นภาษีชนิดเดียว

2. เรื่องการเมืองเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี เนื่องจากไทรบุรีเคยเป็นประเทศ
ราชของไทยมาก่อนและรัฐบาลไม่ยอมปล่อยให้ไทรบุรีเป็นอิสระ อังกฤษได้สนับสนุนพระยาไทรบุรี
เพื่อที่ได้มีบังคับเอาผลประโยชน์ต่าง ๆ จากไทรบุรีได้โดยสะดวก

ผลของการเจรจาปรากฏว่า จอห์น ดวงเพ็ญ ไม่ประสบผลสำเร็จทั้งด้าน
การค้า และทางด้านการเมืองเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี ทั้งนี้เป็นเพราะว่ารัชกาลที่ 3 ยังไม่ทรง
เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะเปิดประตูการค้ากับประเทศตะวันตก ยิ่งไปกว่านั้นพระองค์
ทราบ หวั่นเกรงว่า การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีอาจจะก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับ

*** ปัจจุบัน คือ ที่ตั้งสถานทูตโปรตุเกส

** นคร ฟันรูดรงค์. ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร :

กิจกรรมภายในที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์อย่างยิ่ง แต่ไทยก็ได้ทำหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามธรรมเนียมเดิม และได้มีการกำหนดเรื่องภาษีเรือเข้ามาอีกด้วย เมื่อจอห์น ครอบิเดิเจอร์จาไม่ประสบผลสำเร็จจึงได้เดินทางออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2315^{๕๗}

กล่าวได้ว่าก่อนที่ไทยกับอังกฤษจะมีการทำสนธิสัญญากันนั้น ประเทศทั้งสองได้เริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้ามาก่อน จึงทำให้อังกฤษได้เข้ามามีบทบาทที่จะให้ได้เรียนรู้การศึกษาทางด้านพาณิชย์ และเพราะมูลเหตุจากความมุ่งหวังจะได้ประโยชน์จากการค้าทำให้อังกฤษจัดส่งจอห์น ครอบิเดิเจอร์มาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายสำคัญของการมาของจอห์น ครอบิเดิเจอร์ ก็คือ การสร้างพื้นฐานความเข้าใจอันดีระหว่างอังกฤษกับไทยให้เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดี ซึ่งจะเป็นผลดีทางการค้าขาย ตลอดจนด้านอื่น ๆ อีกต่อไป

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓)

ในสมัยนี้ปรากฏว่าชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อกับประเทศไทยอย่างเป็นทางการ จะเห็นได้จากปี พ.ศ. 2369 ได้มีทูตอังกฤษ คือ เฮนรี เบอร์นี (CAPTAIN HENRY BURNEY) เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญา ซึ่งนับว่าเป็นสนธิสัญญาดั้งแรกที่ไทยทำกับชาวตะวันตก^{๕๘} นอกจากนี้ยังมีพวกมิชชันนารี ได้เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา ตลอดจนการนำอารยธรรมและวิทยาการต่าง ๆ มาเผยแพร่อีกด้วย ซึ่งการปฏิบัติงานของมิชชันนารีในสมัยนี้เปรียบเสมือนผู้นำทางให้ประเทศตะวันตกได้รู้เรื่องเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย^{๕๙} อนึ่งเป็นผลให้เกิดการตื่นตัวแล้วเรียนวิทยาการแผนใหม่ โดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษซึ่งเป็นวิชาที่ข้าราชการและพวกขุนนางนิยมเรียนกันมาก ดังจะเห็นว่า "...มีพวกเจ้านายและข้าราชการบางคนปรารถนาจะศึกษาวิชาการ และขนบธรรมเนียมของฝรั่ง และเล่าเรียนใน

^{๕๗} นคร นัธน์รงค์, ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์, หน้า 210.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

^{๕๙} KENETH SCOTT LATOURETTE, HISTORY OF CHRISTIANITY (NEW YORK: HARPER BROTHER, 1953), P. 1092.

ภาษาอังกฤษจึงพยายามเล่าเรียนศึกษากับพวกมิชชันนารีตั้งแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓...^{๑๐}
 มีเจ้านายไทยและขุนนางจำนวนไม่น้อยที่ได้ศึกษาวิชาความรู้จากพวกมิชชันนารีนี้ ดังเช่น
 เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) เมื่อทรงผนวชที่วัดราชาธิวาสหรือ
 วัดสมอราย พระองค์ได้ศึกษาภาษาอังกฤษแตกฉาน หลังจากที่พระองค์ทรงศึกษาจากมิสเตอร์
 แคลเวลล์อยู่ได้ถึง 6 ปี ก็ทรงศึกษาด้วยพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมที่จะทำให้พระองค์ใช้ภาษา
 อังกฤษเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ด้านอื่นอีก เช่น ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์
 โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์^{๑๑}

นอกจากนี้ยังมีเจ้านายที่ทรงสนพระทัยศึกษาวิทยาการตะวันตกอีก ได้แก่
 เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ
 จนสามารถอ่านออกเขียนได้ถูกต้อง รวมทั้งสามารถแปลตำราปืนใหญ่ของฝรั่งเศสที่ตีพิมพ์เป็น
 ภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทยและใช้เป็นตำราฝึกหัดทหารปืนใหญ่ในขณะนั้น^{๑๒} รวมทั้งยัง
 สนพระทัยในการศึกษาวิทยาการแพทย์ และการช่างจนสามารถต่อเรือกำปั่นได้ด้วยพระองค์เอง^{๑๓}
 การที่พระองค์สนใจคบหาสมาคมกับชาวต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยส่งเสริมให้พระองค์มี
 พระสติปัญญาเฉียบแหลมกว้างขวางยิ่งขึ้น^{๑๔}

แม้ว่าชาวตะวันอกและพวกมิชชันนารีจะเข้ามามีบทบาทมากเกินกว่าที่ควร
 จะเป็น แต่อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำการ
 ชัดขวางประการใด ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงประจักษ์ถึงความสามารถ และความจำเป็นที่

^{๑๐} หม่อมราโชทัย, นิราศลอนดอนแลจดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย, (พระนคร:
 คลังวิทยา, 2508), หน้า 6.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

^{๑๒} พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (กรุงเทพมหานคร:
 คลังวิทยา, 2517), หน้า 40.

^{๑๓} GEORGE HAWES FELTUS, SAMUEL REYNOLDS HOUSE OF SIAM (NEW YORK:
 FLEMING H. REVELL CO. LTD., 1924) P. 55.

^{๑๔} SIR JOHN BOWRING, THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM VOL I
 (LON DON: JOHN W. PARKERS AND SON, 1857), P. 447.

จะต้องรับวิทยาการตะวันตกทุกประการ เพราะฉะนั้นจึงทำให้การศึกษาวិทยาการตะวันตกและ ตะวันออกเป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งพระราชวงศ์ ข้าราชการ และสามัญชน อิทธิพลทางการ ศึกษาในส่วนมากสามัญชนจะได้เรียนรู้ถึงศาสนาเปรียบเทียบ ดังปรากฏว่า

"...เมื่อมีคริสต์ศาสนาเข้ามาแข่งขันด้วยวิธีที่พวกมิชชันนารี เทศนากล่าวโทษพระพุทธศาสนาตามความรู้ความเข้าใจของเขา และการตอบโต้ซักถามเปรียบเทียบระหว่างพุทธศาสนิกชน กับพวก มิชชันนารีเป็นการส่วนตัว ด้วยวาจาบ้าง และการเขียนโฆษณา เป็นหนังสือแจกของพวกมิชชันนารีบ้าง สิ่งนี้มีอิทธิพลทำให้เกิดการ ปรับปรุงแก้ไข..."^{๕๕}

นอกจากชาวตะวันตกและชาวตะวันออกจะมีอิทธิพลทางการศึกษาแล้ว ยัง ส่งผลถึงด้านสังคมหลายอย่าง แม้ว่าโครงสร้างด้านสังคมทั่ว ๆ ไปยังเหมือนเดิม แต่จากการ ประกาศต่าง ๆ เช่น สิทธิเสรีภาพที่ให้ประชาชนทั่วไปทำงานกับฝรั่งได้ นอกจากนี้คนไทยยัง ได้เรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ จากสิ่งพิมพ์ที่เรียกว่า "บางกอกกรีกอร์เดอร์" ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ ที่หมอบลัดเลย์พิมพ์ออกมาเมื่อปี พ.ศ. 2387^{๕๖} การศึกษาของประชาชนโดยทั่วไปที่ได้จาก สิ่งพิมพ์แล้ว ยังสามารถศึกษาหาความรู้ได้จากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ ซึ่งเป็น สถานที่รวบรวมวิชาความรู้ต่าง ๆ จากกรีกไว้ วิชาความรู้ที่จากกรีกนี้แบ่งออกเป็น 3 แขนงใหญ่ ๆ คือ

1. วิชาหนังสือ

2. วิชาแพทย์

3. วิชาช่าง (ประกอบด้วยช่างเขียนภาพ ช่างปั้น ช่างหล่อ ช่างสลัก และ

ช่างแกะ)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๕}WALTER F. VELLA, SIAM UNDER RAMA III 1824-1851 (LON DON: J.J. AUGUSTIN GLUCK STADT, 1957), P. 38.

^{๕๖}แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, เหตุการณ์สมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ, 2525), หน้า 11.

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้นับได้ว่าเป็นแหล่งที่ให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ยิ่ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วัดนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทยด้วย และนับได้ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นรัชสมัยที่อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศ ได้ "เปิดประตู" เข้ามาอย่างจริงจังและเป็นแบบแผน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)

ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแนวความคิดเก่ากับแนวความคิดใหม่ในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ได้สิ้นสุดลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติ จากนั้นประเทศไทยก็ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา อนึ่งเป็นเพราะว่าผู้นำของรัฐบาลในนี้ต่างก็มีความรู้ความคิดเป็นแบบสมัยใหม่ และพระองค์ก็มีความชื่นชอบในพวกมิชชันนารี ดังปรากฏว่า

"...กษัตริย์องค์ใหม่ที่ได้ทรงลิมิตรสหายและครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นพวกมิชชันนารีเลย พระองค์ทรงรับสั่งให้พวกมิชชันนารีเหล่านี้ เข้าเฝ้าและทรงขบใจที่ได้สอนให้ความรู้ต่าง ๆ แก่พระองค์ พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะปกครองประเทศตามระบบราชาธิปไตยเหมือนอังกฤษ ซึ่งทำให้อังกฤษมีความเจริญรุ่งเรืองมาก..."^{๖7}

เมื่อพวกมิชชันนารีได้รับความนิยมชมชอบจากองค์พระมหากษัตริย์และพวกข้าราชการและประชาชนทั่วไป จึงทำให้เกิดการเรียนภาษาอังกฤษอย่างกว้างขวาง ถึงกับมีคำกล่าวว่า "ในสมัยรัชกาลที่ 3 ถ้าใครมีจิตศรัทธาสร้างวัดวาอาราม ก็จะเป็นคนโปรด ส่วนในรัชกาลที่ 4 ถ้าใครรู้ภาษาอังกฤษก็จะเป็นคนโปรด"^{๖8} ตลอดจนถ้ารู้ภาษาอังกฤษแล้วก็สามารถ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๖7} ANNA LEONOWENS, THE ENGLISH GOVERNERS AT THE SIAMESE COURT (LONDON: ARTHUR BARBER LTD., 1870), P. 204.

^{๖8} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นิราศลอนดอนและจดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2482), หน้า 10.

ศึกษาหาความรู้ในศาสตร์สาขาวิชาอื่นอีก รวมทั้งการเล่าเรียนภาษาอังกฤษจะนำไปสู่การไขความลับของมหาอำนาจตะวันตกได้”^{๖๖}

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในสมัยนี้กล่าวได้ว่าเป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งทางด้านพาณิชยศาสตร์และวิชาทางด้านอื่น ๆ ซึ่งในสมัยนี้มีการทำสนธิสัญญาเรื่องความสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศมากมายถึง 14 ประเทศ คือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เคนนาดา โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี ออสเตรเลีย และฮังการี^{๖๗} เป็นผลให้ชาวไทยได้มีโอกาสเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ จากชาวตะวันตกมากมาย

กล่าวได้ว่าอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศมากกว่าสมัยอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งการสอนในพระราชวังและตั้งเป็นสถานศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป การสอนในพระราชวังนั้น ปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จ้างนางแอนนา ลีโอโนเวนส์ (MRS. ANNA LEONOWENS) มาเป็นครูสอนพระราชโอรสธิดา ซึ่งมีพระชันษาที่พอจะศึกษาเล่าเรียนได้ ส่วนการศึกษาของประชาชนชาวไทยโดยทั่วไปนั้น มีการตั้งโรงเรียนเกี่ยวกับงานด้านอาชีวศึกษาที่จังหวัดราชบุรี^{๖๘} นอกจากนี้โรงเรียนที่พวกมิชชันนารีที่ทำการในกรุงเทพมหานคร ก็จะมีลักษณะเป็นโรงเรียนกินนอน หลักสูตรวิชาการสอนแก่เด็กไทยนั้นก็จะมิมีวิชาภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ เคมีศาสตร์ ซึ่งการสอนโดยวิธีวิชาที่แปลกใหม่นี้ทำให้กิจการด้านโรงเรียนของมิชชันนารีได้รับความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับ

ส่วนบทบาทของพวกมิชชันนารีอีกด้านหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาไทยก็คือด้านการแพทย์และสาธารณสุข ซึ่งเมื่อก่อนนี้ชาวไทยจะมีความเชื่อว่า ตนเองเจ็บไข้ได้ป่วยเนื่องจากอำนาจของผีสิงเทวดา จนกระทั่งหมอบรัดเลย์และพวกมิชชันนารีได้ทำการรักษาคนไข้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์การแพทย์แผนใหม่ จึงทำให้เกิดความเลื่อมใสทางการแพทย์ และพระบาทสมเด็จพระ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๖๖}BERTHA BLOUNT, MCFARLAND OF SIAM (NEW YORK: VANTAGE PRESS INC., 1958), P. 45.

^{๖๗}ประยูร สิงหนัด, กรุงเทพมหานครร้อยปีแห่งราชวงศ์จักรี, หน้า 122

^{๖๘}หมอบรัดเลย์ในรัชกาลที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: กองคริสเตียนการศึกษาสภาคริสตจักรในประเทศไทย, ม.ป.ท.), หน้า 33.

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกับทรงให้หมอล่วงไปศึกษาหาความรู้จากหมอบรัดเลย์อีกด้วย⁷² นับได้ในรัชสมัยของพระองค์นี้ การศึกษาเริ่มเข้าสู่การมี "ระบบ" มากขึ้น และอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศก็ปรากฏมีมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ความรุ่งเรืองในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นแบบอย่างที่พระมหากษัตริย์ยุคต้นของราชวงศ์จักรี ทรงมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์กรุงเทพมหานครอันเป็นเมืองหลวงให้มีลักษณะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นยุคของการฟื้นฟูและยุคของการนำประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองแบบอารยประเทศในหลาย ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ หรือด้านการศึกษา

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น วัดยังเป็นสถานศึกษา ศูนย์ศิลปกรรม ศูนย์เยาวชน ที่พักอาศัยและสถานสงเคราะห์ทั่วไป เด็กชายมีโอกาสดำรงศึกษาจากพระสงฆ์มากกว่าเด็กหญิง ด้วยเหตุผลทางศาสนา ส่วนอิทธิพลด้านการศึกษาของต่างประเทศที่ปรากฏอยู่ในการศึกษาไทยนั้น ส่วนมากจะเป็นพวกวิชาพาณิชยศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศาสนาเปรียบเทียบ และพวกศาสตร์ใหม่อีก เช่น วิทยาศาสตร์การแพทย์ ภูมิศาสตร์ เทคนิคการแพทย์ แต่ถึงอย่างไรอิทธิพลการศึกษาของต่างประเทศก็ยังมีอยู่ในหมู่พระราชวงศ์และข้าราชการที่รับใช้ได้เบื้องยุคลบาทขององค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷² ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจตนาวล, 2474).